

Surusta hurjistunut lintu

Eläimet Sofokleen *Elektra*-tragediassa

Dea Hotanen

Kandidaatin tutkielma

Humanististen tieteiden kandidaatti, kreikkalainen filologia

Kieli- ja käännöstieteiden laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Huhtikuu 2026

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Kielten tutkinto-ohjelma, kreikkalainen filologia**Dea Hotanen****Surusta hurjistunut lintu. Eläimet Sofokleen *Elektra*-tragediassa****Sivumäärät: 27**

Tämä tutkielma käsittelee eläimiä Sofokleen *Elektra*-tragediassa. Sofokles on n. 495–406 eaa. elänyt Kreikan klassisen ajan tragediakirjailija, jolta on säilynyt seitsemän kokonaista näytelmää. *Elektra* on ajoitettu n. vuoteen 420 eaa, ja sen juoni käsittelee aikansa tragediaperinteelle tyypillisesti Atreuksen myyttistä perhettä. Tutkielman tavoitteena on selvittää, millaisia symbolisia ja juoneen vaikuttavia merkityksiä eläimillä näytelmässä on. Elektra valikoitui aineistoksi, sillä sitä koskevaa eläintutkimusta ei ole saatavilla. Tutkimusmetodina toimi filologinen lähilukumenetelmä. Näytelmässä erilaiset eläimet mainitaan noin 40 kertaa, ja suurin osa maininnoista liittyy hevosiin. Eläimet voidaan jakaa viiteen kategoriaan lajiensa mukaan: hevoset, linnut, koirat ja sudet, karja sekä muut eläimet. Näytelmässä eläimet esiintyvät valtaosin ihmisen ominaisuuksien tai vahvojen tunteiden kuvaajina. Lisäksi eläinten avulla kuvataan näytelmän henkilöhahmojen välisiä suhteita. Erityisesti korostuu eläimiin liitettyjen myyttien merkitys, joiden avulla tuodaan näytelmän tapahtumia ja tapahtumapaikkoja lähemmäs yleisöä.

Avainsanat: Sofokles, eläintutkimus

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
1.1	Sofokles	4
1.2	<i>Elektra</i>	5
1.3	Aineisto, tutkimuskysymys ja metodi	6
1.4	Tutkimuksen viitekehys	6
2	Analyysi	9
2.1	Hevoset	9
2.2	Linnut	12
2.3	Koirat ja sudet	16
2.4	Karja	19
2.5	Muut eläimet	20
3	Lopuksi	23
	Lähteet	25

1 Johdanto

Eläimiä on tutkittu antiikintutkimuksen alalla jo kauan, mutta eläintutkimuksen suosio on kasvanut viime vuosina myös antiikintutkimuksen saralla. Perinteisesti tutkimus on käsitellyt yksittäisiä eläinlajeja käyttötavoineen ja merkityksineen. Viime vuosina ovat yleistyneet myös yksittäisiä teoksia käsittelevät tutkimukset ja analyysit. Myös kreikkalaisen tragedian eläinkuvauksia on tarkasteltu aiemmin, mikä tarjosi perusteet myös oman tutkimusaiheeni valinnalle.

Tutkin kandidaatintutkielmassani Sofokleen *Elektra*-näytelmää ja eläinten roolia näytelmässä. Tutkimuksellani haluan selvittää, millainen merkitys eläimillä on Sofokleen *Elektrassa*: miten eläimiä ja niihin liittyviä sanoja käytetään symbolina tai kuvaajina, millaisiin tekoihin ne liitetään ja millainen niiden mahdollinen vaikutus juonen etenemiseen on. *Elektra* valikoitui aineistoksi, sillä sitä koskevaa yksityiskohtaista eläintutkimusta ei löydy. Tarkastelemalla yhä useampia Sofokleen näytelmiä voidaan kartoittaa eläinten merkitystä myös koko antiikin klassisen ajan säilyneessä tragediassa.

1.1 Sofokles

Sofokles on n. vuosina 495–406 eaa. elänyt auktori. Sofokles tunnetaan yhtenä kolmesta nykypäivään säilyneestä tragediakirjailijasta Aiskhyloksen ja Euripideen ohella. Lisäksi Sofokles toimi aikanaan merkittävänä poliitikkona ja sotapäällikkönä.

Sofokleen elämästä tiedetään kohtalaisesti. Merkittävimmät varhaiset lähteet Sofokleen elämään ovat 900-luvulta jaa. peräisin oleva kreikankielinen sanakirja *Suda* sekä anonyymien kirjailijain kokoama Sofokleen elämäkerta.¹ Sofokles syntyi attikalaiseen Kolonoksen demokseen Sofilos-nimisen miehen pojaksi. Joidenkin antiikin lähteiden mukaan hänen isänsä oli ase- tai puuseppä,² mutta väitteet on pitkälti kiistetty.³ On kuitenkin arveltu, että perheen asema olisi korkeampi. Korkeampaa asemaa puoltaa myös Sofokleen pitkälle nauttima koulutus:⁴ olisi poikkeuksellista, että käsityöläisperheen poikaa olisi koulutettu kirjoitustaitoa pidemmälle.

---

¹ Kokoavia tekstejä Sofokleen elämästä löytyy esimerkiksi Andrew Lloyd-Jonesin Sofokles-editiosta (2001) sekä Mary R. Lefkowitzin teoksesta *The Lives of Greek Poets* (2012).

² Lloyd-Jones 2001, 7.

³ Lefkowitz 2012, 78. Sofiloksen tiedetään työskennelleen korkea-arvoisten kenraalien kanssa, minkä takia pidetään epätodennäköisenä, että hän olisi ollut käsityöläinen.

⁴ Lloyd-Jones 2001, 7.

Sofokleen ajatellaan uudistaneen klassista tragediaa monin tavoin: hän kasvatti kuoron jäsenten määrää kahdestatoista viiteentoista,⁵ ja Aristoteles kirjoittaa Sofokleen lisänneen lavalle kolmannen näyttelijän (Ar. *Poet.* 1449a, 15–20). On kuitenkin mahdollista, että kolmannen näyttelijän on lisännyt Sofokleen sijaan Aiskhylos,⁶ joka oli muutamia vuosia Sofoklesta vanhempi. Sofokleen mainitaan olleen ensimmäinen näytelmäkirjailija, joka ei itse näytellyt heikon äänensä vuoksi.⁷

Sofokleen tiedetään osallistuneen Dionysia-festivaaleille teoksillaan säännöllisesti, ja voittoja hänelle attribuoidaan lähteestä riippuen 18–24.⁸ Sofokles kuoli noin 90 vuoden iässä Ateenassa ja jätti jälkeensä kaksi poikaa.

1.2 *Elektra*

Elektra on yksi Sofokleen seitsemästä täysin säilyneestä näytelmästä, ja se on ajoitettu noin vuoteen 420 eaa., *Kuningas Oidipuksen* (426–425 eaa.) ja *Filokteteen* (n. 409 eaa.) väliin.⁹ Näytelmän kielellisten ja rakenteellisten seikkojen takia *Elektran* uskotaan olevan Sofokleen myöhäisiä teoksia, tai ei ainakaan ennen vuotta 420 eaa. kirjoitettu.¹⁰

Elektran juoni sijoittuu traagiseen Atreuksen perheeseen, joka oli klassisen ajan draamaperinteessä hyvin tunnettu. Mykenen kuningas Agamemnon on joitakin vuosia aiemmin uhrannut tyttärensä Ifigeneian voittaakseen Troijan sodan, ja kostoksi tästä hänen puolisonsa (ja lastensa äiti) Klytaimnestra on tappanut Agamemnonin tämän palatessaan kotiin. Toinen tytär Elektra on pahastunut teosta, ja juonittelee äidinmurhaa kostakseen isän kuoleman. Elektra odottaa kaukana asuvaa veljeä Orestesta kotiin palaavaksi, sillä enteiden mukaan juuri Oresteen tulee toimittaa kosto.

Näytelmä alkaa kohtauksella, jossa vanha palvelija ja Orestes keskustelevat Oresteen kuoleman lavastamisesta. Palvelija hakeutuu kuninkaallisen perheen puheille ja kertoo suru-uutisen Oresteen kuolemasta. Sisko Khrysothemis ei kuitenkaan usko Oresteen kuolleen, sillä hän on nähnyt isän haudalle jätetyn sormuksen. Elektra valittaa suruaan, kun tuntematon mies saapuu paikalle ja paljastaa itsensä kauan kaivatuksi Oresteeksi. Sisarukset riemuitsevat

---

⁵ Lefkowitz 2012, 80.

⁶ Lloyd-Jones 2001, 9.

⁷ Lefkowitz 2012, 79–80.

⁸ Lloyd-Jones 2001, 8.

⁹ Kamerbeek 1974, 6.

¹⁰ Jebb 1962, lvi–lviii.

jälleennäkemisestään, ja suunniteltu äidinmurha pannaan täytäntöön. Näytelmän lopussa Orestes on suorittanut veriteon, ja äiti Klytaimnestra ja äidin uusi aviomies Aigisthos ovat kohdanneet loppunsa.

Sofokleen lisäksi Elektran ja hänen sukunsa tapahtumia ovat kuvanneet antiikin auktureista esimerkiksi Stesikhoros ja Ksanthos (jotka mainitaan ensimmäisinä Elektran nimenneinä auktureina)¹¹ sekä Aiskhylos *Oresteia*-trilogiassaan. Lisäksi Euripideelta on säilynyt *Elektra*-niminen näytelmä, jonka ajoituksesta suhteessa Sofokleen versioon ei ole varmuutta.¹²

1.3 Aineisto, tutkimuskysymys ja metodi

Tutkielman tavoitteena on selvittää, millaisissa rooleissa Sofokles mainitsee eläimiä *Elektra*-näytelmässään. *Elektra* valikoitui tutkimuskohteeksi, sillä siihen kohdistuvaa eläintutkimusta on saatavilla vain niukasti. Analyysini pohjana toimii H. Lloyd-Jonesin ja N. G. Wilsonin toimittama *Elektra*-editio. Olen käyttänyt analyysissäni apuna V. Vahtikarin tekemää suomenkielistä *Elektra*-käännöstä sekä R. C. Jebbin ja A. Lloyd-Jonesin englanninnosta. Lisäksi olen hyödyntänyt J. H. Kellsin ja J. C. Kamerbeekin tekemiä *Elektra*-kommentaareja ja P. Mazonin ranskankielistä käännöstä.

Toteutin tutkimuksen lähilukumenetelmällä. Aloitin lukemalla näytelmän läpi ja etsimällä siitä kaikki maininnat ja viittaukset eläimiin. Tämän jälkeen analysoin esiin nostamiani sanoja kiinnittäen huomiota erityisesti siihen, millaisia sanoja varsinaisiin aineistosanoihin liitetään ja millaisina symboleina eläimet tekstissä toimivat. Lisäksi olen analysoidessani tarkastellut eläinsanojen erilaisia käännöstapoja. Olen lukenut aineistosanoiksi myös erilaisia eläimiin kiinteästi liittyviä sanoja, kuten hirnnumiseen tai eläimen uhraamiseen viittaavat verbit, mutta jättänyt tarkastelun ulkopuolelle esimerkiksi vaunuihin tai vaununajajiin viittaavat sanat. Syynä tälle on analysoitavan tekstimäärän rajaaminen.

1.4 Tutkimuksen viitekehys

Muunlajiset ovat 2020-luvulla suosiotaan kasvattava tutkimusaihe. Muunlajisella eläimellä tarkoitetaan muita kuin ihmislajiin kuuluvia eläimiä, ja niiden tutkimukseen liittyviä tekstejä löytyy runsaasti. Myös antiikin Kreikan eläinsuhteita on tutkittu paljon. Seuraavaksi taustoitan

---

¹¹ Jebb 1962, xix.

¹² Kamerbeek 1974, 5.

hieman eläintutkimusta yleisessä kontekstissa, jonka jälkeen esittelen antiikin teksteihin liittyvää eläintutkimusta erityisesti eri eläinlajien suhteen.

Eläintutkimuksella tarkoitetaan tutkimusta, joka keskittyy ihmisten ja muunlajisten välisiin suhteisiin. Eläinlingvistiikka tarkastelee muunlajisiin liitettyjä kielellisiä piirteitä: millaisia sanavalintoja eläimiin liittyen on tehty, millaisia konnotaatioita niillä on ja mitä ne kertovat käyttäjistään?¹³ Muunlajisilla on pitkä historia kirjallisena topoksena. Antiikin Kreikkaan liittyvän eläintutkimuksen keskeisiä kiinnostuksen kohteita onkin se, miten kreikkalaiset itse tulkitsivat eläinten käytöstä sekä mitä eläinten arveltiin ajattelevan ja tuntevan.¹⁴

Antiikin Kreikkaan liittyvästä eläintutkimuksesta nostan esiin Steven H. Lonsdalen artikkelin ”Attitudes towards Animals in Ancient Greece” (1979), jossa Lonsdale käy läpi monien eri eläinlajien asemaa kreikkalaisessa kulttuurissa eri aikakausina. Myös erinäisiä eläinlajeja koskevaa tutkimusta on tehty. Omalle tutkielmalleni relevanttia on esimerkiksi Mark Griffithin tekemä hevostutkimus, Richard Buxtonin susia käsittelevä luku ”Wolves and Werewolves in Greek Thought” (2013) sekä Albert R. Chandlerin satakieliä koskeva artikkeli ”The Nightingale in Greek and Latin Poetry” (1934). Olen käyttänyt edellä mainittuja avuksi oman tutkimukseni tekemisessä, ja avaan tutkimuksia tarkemmin analyysin yhteydessä.

Tragedian eläimiä ovat tutkineet muun muassa Chiara Thumiger sekä Tua Korhonen ja Erika Ruonakoski. Antiikin draamassa muunlajisilla on toimijuutta lähinnä komedioissa, mistä esimerkkinä toimi Aristofaneen näytelmä *Linnut*.¹⁵ Muunlajisia on käytetty tragediateksteissä esimerkiksi vertauskuvissa etäännyttämässä ihmistä omista tuntemuksistaan.¹⁶ Sofokleen tragedioissa eläimiä esiintyy melko usein, kuten *Elektraa* edeltävissä *Aias-* ja *Filoktetes-*näytelmissä. Niissäkään teoksissa, joissa eläimet ovat suuressa roolissa, ei niiden omia tuntemuksia kuvailla laisinkaan.¹⁷ Eläimet toimivat lähinnä tekemisen kohteina ja välineinä tai kielikuvina ihmiskeskeisessä maailmassa.

Tässä luvussa olen pyrkinyt esittelemään tutkielmalleni relevanttia tutkimusta niin muunlajisten tutkimuksen kuin Sofokles-tutkimuksenkin viitekehyksissä. Omassa tutkimuksessani

---

¹³ Runsio 2025, 46–47.

¹⁴ Griffith 2006a, 187.

¹⁵ Korhonen ja Ruonakoski 2017, 47.

¹⁶ Thumiger 2014, 85.

¹⁷ Korhonen ja Ruonakoski 2017, 60.

painopisteenä on eläinten symboliikka *Elektrassa*, ja analyysiä tehdessäni olen pitänyt mielessäni kriittisen eläinlingvistiikan näkökulman muunlaajisten tutkimukseen.

2 Analyysi

Näytelmässä erilaisia mainintoja eläimistä on noin 40. Valtaosa liittyy hevosiin, mutta useita viittauksia on myös lintuihin ja muihin villoihin eläimiin. Koira mainitaan *Elektrassa* vain kerran. Suurin yksittäinen eläimistä kertova osio on vanhan palvelijan monologissa tämän kertoessa Oresteen kuolemasta.

Olen luokitellut eläimet viiteen eri luokkaan niiden lajin mukaan: hevoset, linnut, koira-eläimet, karja-eläimet sekä muut eläimet. Aloitan kertomalla kunkin eläimen asemasta antiikin kirjallisuudessa, minkä jälkeen nostan esiin kohtia, joissa eläin Sofokleen *Elektrassa* esiintyy ja arvioin sen ominaisuuksia. Lisäksi olen kiinnittänyt huomiota erityisesti siihen, kuka eläimistä puhuu.

Kaikki tutkielman alkuperäislähdeviitteet viittaavat Sofokleen *Elektraan*, ellen toisin mainitse. Lisäksi kaikki esittämäni käännökset ovat omiani, ellen nimeä kääntäjää.

2.1 Hevoset

Hevoset mainitaan tekstissä yhteensä 22 kertaa, eli yli puolet koko näytelmässä mainituista eläimistä on hevosia. Lisäksi hevosiin liittyvät vaunut ja vaununajajat mainitaan useaan otteeseen. Suurin hevosmainintojen keskittymä on vanhan palvelijan monologissa, jossa hän kertoo Oresteen kuolemasta.

Koko antiikin ajan Ateenassa hevoset olivat pääosin sotimiseen, metsästämiseen, kisoihin ja esityksiin käytetty ja yhdistetty eläin. Eleganteina ja joskus heikkoinakin pidettyjä hevosia enemmän työvoimana käytettiin muuleja tai härkiä. Hevoset olivat kalliita ylläpitää ja kielivät täten omistajiensa varallisuudesta. Klassisella kaudella hevosia kuvattiin lähinnä kisa-eläiminä sekä eliitin kuljetusvaunujen vetäjinä, ja hevosten käyttö sotaratsuina oli vähentynyt. Toisaalta teksteissä hevoset rinnastettiin vahvasti ihmisiin.¹⁸ Näin on myös *Elektrassa*, jossa hevosia käytetään runsaasti ihmisten ominaisuuksien kuvaajina. Tämän lisäksi hevosia itseään kuvaillaan yhteydessä muutama adjektiivihin, joita myöhemmin tarkastelen.

Ensimmäinen maininta hevosista on jo Oresteen ensimmäisen repliikin aikana:

---

¹⁸ Griffith 2006a, 187–203.

Soph. *El.* 25–27

ὡσπερ γὰρ ἵππος εὐγενής, κὰν ἢ γέρων,
ἐν τοῖσι δεινοῖς θυμὸν οὐκ ἀπώλεσεν,
ἀλλ' ὀρθὸν οὖς ἵστησιν

Ikään kuin hyväskuinen hevonen, joka vanhetessaankaan
ei menetä lujuttaan äärimmäisessä vaarassa
vaan nostaa korvansa pystyyn.

Orestes kohdistaa repliikkinsä vanhalle palvelijalle, jota hän vertaa hevoseen. Hevosta käytetään ilmaisemaan palvelijan korkeaa arvoa ja ylistämään tätä. Korvien pysty asento ilmaisee, että hevonen on kiinnostunut edessä olevasta asiasta (tässä tapauksessa edessä olevasta vaarasta), ei peloissaan. Kommentti heijastaa klassisen ajan näkemystä hevosista hienostuneina ja jaloina eläiminä ja kertoo Oresteen ajattelevan palvelijan olevan rohkea ja luotettava. Lisäksi hevosten pitkäikäisyys tarkoittaa sitä, että hevonen on hoitajalleen pitkäaikainen elintoveri, jopa ystävä; suhteen voi rinnastaa vanhan palvelijan ja isännän väliseen.

Hevosia käytetään kertomaan ihmisen ominaisuuksista myös vanhan palvelijan monologissa, jossa hän listaa hevostensa osallistujia:

701–705

εἷς ἦν Ἀχαιός, εἷς ἀπὸ Σπάρτης, δύο
Λίβυες ζυγωτῶν ἀρμάτων ἐπιστάται·
κάκεινος ἐν τούτοισι, Θεσσαλὰς ἔχων
ἵππους, ὁ πέμπτος· ἕκτος ἐξ Αἰτωλίας
ξανθαῖσι πώλοις·

Yksi oli akhaijalainen, toinen spartalainen, kaksi
libyalaista ohjastajaa valjakkoineen;
ja heidän joukossaan hän (Orestes), thessalialaisten
hevostensa kanssa viidentenä; kuudes oli Aitoliasta
rautiaine varsoineen.

Hevosten kuvailun avulla kerrotaan kisan osallistujista. Millä kansalla on kuinkakin paljon hevosia kisassa, ja minkälaisia? Varsat voivat tuoda katsojan mieleen mielikuvan nuoruudesta ja heikkoudesta, mutta toisaalta ne kielivät hedelmällisyydestä. Varsaa tarkoittavalla sanalla πῶλος onkin seksuaalisia konnotaatioita.¹⁹ Näin korostuu hevosten (ja niiden valjastajien) elinvoimakkuus, vireys ja energia, mikä voi näkyä uhkana kilpailijoille. Aikuiset hevoset ilmaisevat kansojen varallisuutta ja voimakkuutta. Hevosvaljakko voi puolestaan herättää

---

¹⁹ Griffith 2006a, 195.

mielikuvia yhteistyöstä, kyvystä toimia tiiminä. Vain varakkaat tilanomistajat (ja täten kansat) kykenivät kasvattamaan hevosia, joiden ylläpito oli kallista.²⁰ Lisäksi hevoskisoissa ohjastajat ja hevosten kouluttajat olivat tyypillisesti orjia tai palkattuja ammattilaisia.²¹ Oresteen osallistuminen kisaan kertoo siitä, ettei hän korkeasta alkuperästään huolimatta ole erityisen varakas tai noussut itse esimerkiksi tilanomistajaksi.

Hevosten ääntelyä kuvaillaan säkeissä 715–719:

ὄμοῦ δὲ πάντες ἀναμεμειγμένοι
φείδοντο κέντρων οὐδέν, ὡς ὑπερβάλοι
χνόας τις αὐτῶν καὶ φρυάγμαθ' ἵππικά.
ὄμοῦ γὰρ ἀμφὶ νῶτα καὶ τροχῶν βάσεις
ἤφριζον, εἰσέβαλλον ἵππικαὶ πνοαί.

Hetkessä kaikki olivat epäjärjestyksessä, eikä kukaan säästellyt piiskaa ohittaakseen toisten renkaiden akselit ja hevosten korskunnan. Samalla molemmin puolin selkää ja vieriviä rattaita vaahtosi, pauhasi hevosten hengitys.

Hevosvaunuille ja niitä vetäville hevosille annetaan kohtauksessa samat ominaisuudet: hevonen on yhtä kuin vetämänsä vaunun rattaat, viereisen hevosen korskunna on yhtä kuin vaununajaja. Lisäksi kuvausta käytetään kiinnittämään yleisön huomio kilpailun yksityiskohtiin.²² Kisa on juuri alkanut, ja palvelijan kuvaus sen kulusta on pitkä ja intensiivinen. Hevoset ovat kilpailuvireessä ja hirnuvat kiihkoontuneina. Niiden hengitys pauhaa, on liikaista ja märkää. Näin pyritään luomaan vahvoja mielikuvia; monologin tarkoitus onkin saada sekä Klytaimnestra että lukija eläytymään mahdollisimman vahvasti Oresteen viimeisiin minuutteihin, jotta uutinen tämän kuolemasta laukaisisi suuren tunnepurkauksen. Yleisö tietää koko ajan Oresteen olevan elossa, mutta monologia kuuntelevat Klytaimnestra ja Elektra eivät.

Hevosten nopeus korostuu monesti, esimerkiksi adjektiivin ὠκύπους, ”nopsajalkainen” avulla säkeissä 698–700:

κεῖνος γὰρ ἄλλης ἡμέρας, ὅθ' ἵππικῶν
ἦν ἡλίου τέλλοντος ὠκύπους ἀγών,
εἰσηλθε πολλῶν ἀρματηλατῶν μέτα.

Sitten, toisena päivänä, kun oli auringon noustessa nopsajalkaisten kilpailu,

²⁰ Lonsdale 1797, 147.

²¹ Griffith 2006b, 325.

²² Kells 1973, 144.

hän meni monien vaununajajien mukana kilpaan.

sekä Elektran repliikissä säkeissä 861–863:

ἦ καὶ χαλάργοις ἐν ἀμίλλαις
οὔτως, ὡς κείνῳ δυστάνῳ,
τμητοῖς ὄλκοις ἐγκῦρσαι;

Mutta tällä tavoin, nopeiden kavioiden seassa,
kisassa, näinkö hänen onnettoman piti
kohdata nahkaiset ohjokset?

Vahtikarin suomennoksessa Elektra päivittelee Oresteen kuolleen ”sotkeutuneena leikkaaviin valjaisiin”.²³ Juonen ja kuoleman lavastamisen kannalta on tärkeää, että Oresteen ruumis on sotkeutunut, hakkaantunut tunnistamattomaksi. Lisäksi kuolema hevosen perässä on häpeällinen kohtalo kuningasperheen pojalle. Koska hevosia arvostettiin erityisesti kisaavina eläiminä, toi niiden nopeus niille arvoa. Toisaalta hevoset yhdistetään Oresteen kuolemaan myös säkeissä 1442–1444:

τίς οἶδεν ὑμῶν ποῦ ποθ’ οἱ Φωκῆς ξένοι,
οὓς φασ’ Ὀρέστην ἡμῖν ἀγγεῖλαι βίον
λελοιπόθ’ ἰππικοῖσιν ἐν ναυαγίοις;

Kuka teistä tietää kertoa, missä ovat fokislaiset kestiystävät,
joiden olen kuullut kertoneen Oresteen elämän
päättymisestä hevosvaununsa romujen seassa?

Hevoset ovat aiheuttaneet Oresteen kuoleman, mutta vaununajajan toiminnan seurauksena. Hevosilla ei ole *Elektrassa* omaa toimijuutta, vaan ne ovat vain ihmisen käskyttävänä ja työkaluina.

Hevoset yhdistetään näytelmässä ainoastaan hevoskisoihin: luvussa esittelemieni mainintojen lisäksi vaunut ja vaununajajat mainitaan sekä monologissa että sen ulkopuolella useasti. Hevoset ovat *Elektrassa* ensisijaisesti kisojen ja näytösten eläin. Toisaalta niitä käytetään myös korostamaan ihmisten positiivisia piirteitä, kuten jaloutta ja luotettavuutta.

2.2 Linnut

Linnut mainitaan tragediassa viisi kertaa. Tragediateksteissä linnut symboloivat yleensä uhrattuja tai pahuuden uhriksi joutuneita (tyypillisesti tyttöjä tai naisia).²⁴ Linnut mielletään

²³ Vahtikari 2014, 355. Ks. myös *LSJ* s. v. τμητός.

²⁴ Thumiger 2014, 90.

usein hauraiksi ja avuttomiksi eläimiksi, mikä tekee niistä otollisen uhriuttamisen välineen. Näin on myös *Elektrassa*. Toisaalta lintuja käytetään yhteydessä velvollisuuksiin. Lintuihin liittyviä myyttejä on useita, ja niitä mainitaan – tyypillisimpänä esimerkkinä satakieli, joka on ainoa näytelmässä nimetty lintulaji.

Soph. *El.* 107–109
 μη οὐ τεκνολέτειρ' ὡς τις ἀηδὼν
 ἐπι κωκυτῶ τῶνδε πατρώων
 πρὸ θυρῶν ἤχῳ πᾶσι προφωνεῖν.

Ei, vaan tässä isäni ovien edessä valitan
 kuten satakieli joka menetti lapsensa
 ja ääneni kuuluu kaikille.

Satakielellä Sofokles viittaa Prokneen, joka menetti poikansa Ityksen. Ityksen kuolemaan liittyvästä myytistä on kaksi versiota. Ensimmäisessä Prokne tappoi oman poikansa yrityksessään murhata toisen lapsi, toisessa Prokne murhasi ja syöti poikansa lapsen isälle Tereukselle kostoksi tämän väkivallanteosta äidin sisarta Filomelaa kohtaan.²⁵ Rangaistuksena teostaan Prokne muutettiin satakieleksi. Jälkimmäisestä Tereus-myytistä Sofokleskin kirjotti tragedian *Tereus*, joka on säilynyt nykypäivään vain fragmentteina. Tämä todistaa Sofokleen tunteneen myytin. Se onkin satakielen ensisijainen symbolinen käyttötapa *Elektrassa*. Se, että *Elektran* lintu itkee lastaan, on selkeä viittaus Itykseen ja satakielen symboloimaan kaipuuseen. Tässä *Elektran* ikävä kohdistuu isäänsä Agamemnoniin, mutta myöhemmin satakieltä käytetään ilmaisemaan *Elektran* kaipuuta veljeään kohtaan.

Lloyd-Jones (2001, 177) käyttää attribuutin τεκνολέτειρα käännökseksi ”slayer of her young”, samoin Mazon (1965, 141–142) kääntää ”le rossignol qui a tué ses petits”; Vahtikarin (2018, 319) suomennoksessa ja Kellsin (1973, 89) kommentaarissa sana viittaa lapsen menetykseen, ei omakätiseen tappamiseen. Lapsen menetyks on satakielen symbolisen merkityksen kannalta otollisempi tulkinta, etenkin yhteydessä Agamemnoniin. On kuitenkin huomionarvoista, että adjektiivi on johdettu tuhoamista tai tappamista tarkoittavasta verbistä ὄλλυμι.²⁶ Yhdyssanan jälkimmäinen substantiiviosa, ὀλετήρ, tarkoittaaakin murhaajaa.²⁷ Lapsen menetyksen omakätisyys tekee linnusta osuvan symbolin *Elektran* ja Oresteen väliselle suhteelle. Elektra on menettänyt veljensä, mutta oman toimintansa seurauksena. Samalla korostuu *Elektran* ikäero

²⁵ Chandler 1934, 79.

²⁶ *Bailly*, s. v. τεκνολέτειρα.

²⁷ *Bailly*, s. v. ὀλετήρ.

veljeensä. Sofokleen Elektra on Orestesta huomattavasti vanhempi, sillä hän on ollut kyllin vanha lähettämään itse veljensä pois, turvaan myrskyisistä kotioloista.

Viittaus Tereukseen esiintyy Elektran suusta myös säkeissä 147–149:

ἀλλ' ἐμέ γ' αἶστον ὀέσσω ἄραρεν φρένας,
 ἅ Ἴτυν αἰὲν Ἴτυν ὀλοφύρεται,
 ὄρνις ἀτυζομένα, Διὸς ἄγγελος.

Vaan minun sydäntäni miellyttää
 tuo joka alati itkee Itys, Itys,
 surusta hurjistunut lintu, Zeun viestinviejä.

sekä kuoron lausumana 1074–1077:

πρόδοτος δὲ μόνα σαλεύει
 ἅ παῖς, οἷτον αἰὲ πατρὸς
 δειλαία στενάχουσ' ὅπως
 ἅ πάνδυρτος ἀηδῶν,

Yksin, hylättynä, järkyttyneenä
 isänsä surkeasta kohtalosta
 lapsi (Elektra) itkee kuin
 alati kaihoava satakieli;

Aiemmassa kohdassa lintu, ὄρνις, määrittää sanaa ἀτυζομένα, jonka Mazon (1965, 176) on kääntänyt sanalla ”désespéré”, ”epätoivoinen, toivoton”, Lloyd-Jones (2001, 179) englanninnoksessaan samaa merkitsevällä sanalla ”distracted”. Vahtikarilla (2018, 321) lintu on ”surusta suunniltaan”. Proknen suru ja kaipuu poikaansa kohtaan esiintyy kontrolloimattomana ja päättymättömänä. Elektran jatkuva ikävöinti Orestesta kohtaan esitetään Proknen kautta. Lintuja käytetään tragediassa usein surun symbolina, ja *Elektra* on tässä mielessä tyypillinen klassisen ajan draama. Toisaalta siivellisyys liitetään vahvoihin tunteisiin: vahvasti tunteva ihminen saattaa esimerkiksi lentää pois, ulottumattomiin.²⁸ Ekomorfisessa kielikuvassa ihminen kuvataan ei-inhimillisen olion kaltaisena. Ekomorfian avulla ihminen etäännytetään tunteesta ja vahvoista tunnetiloista tehdään helpommin käsiteltäviä.

Zeun viestinviejäällä tarkoitetaan kevään viestinviejä. Satakieltä esiintyy Attikassa maaliskuuhuhtikuun taitteessa, ja niiden ääntelyn kuuleminen on merkki keväästä. Kamerbeekin mukaan satakieli ei toimi tässä kevään tuojana, vaan ”uskollisen” surun.²⁹ Suru on merkki lojaaliudesta,

²⁸ Thumiger 2014, 87.

²⁹ Kamerbeek 1974, 38.

mutta samalla sen jatkuvuus tekee siitä ylitsepääsemättömän. Kamerbeek yhdistää uskollisen surun Penelopen, joka kaipasi miestänsä Odysseusta saapuvaksi Troijan sodasta (Hom. *Od.* 19.518–523). Linnun myyttiset konnotaatiot ja side myyttiperinteeseen keventävät surun taakkaa.

Toisaalta lintu esiintyy ajan merkinä näytelmässä jo aiemmin, säkeillä 17–19:

ὡς ἡμῖν ἤδη λαμπρὸν ἡλίου σέλας
ἔφα κινεῖ φθέγματ' ὀρνίθων σαφῆ
μέλαινά τ' ἄστρον ἐκλέλοιπεν εὐφρόνη.

Niin kuin nyt auringon hehku herättää
linnut kirkkaaseen aamuiseen sointiinsa
ja tähdet ovat jättäneet tumman yön.

Genetiivimuoto ὀρνίθων toimii attribuuttina sitä edeltävälle substantiiville θέγματ', laulu. Maininta esiintyy vanhan palvelijan alkurepliikissä, jossa palvelija taustoittaa näytelmää ja kertoo yleisölle Oresteen elämästä. Palvelija kehottaa Orestesta ystävineen kiirehtimään, sillä päivä uhkaa paljastaa heidät aikeineen – Orestesta luullaan kuolleeksi, minkä tähden hänen on tärkeää pysyä piilossa. Linnunlaulu on varhaiseen aamuun kuuluva äänimaisema, joka viestii yön (ja ajan) loppumisesta. On mahdollista, että Sofokles tarkoittaa kohdassa lintujen ääntelemisellä kukkojen kiekumista.³⁰ Joka tapauksessa linnun läsnäolo kielii ajan etenemisestä.

Viimeinen maininta linnusta tapahtuu kuoron repliikissä säkeissä 1058–1062:

τί τοὺς ἄνωθεν φρονιμωτάτους οἰωνοὺς
ἔσορώμενοι τροφᾶς κη-
δομένους ἀφ' ὧν τε βλάστω-
σιν ἀφ' ὧν τ' ὄνασιν εὐρω-
σι, τὰδ' οὐκ ἐπ' ἴσας τελοῦμεν;

Katsoessamme noita korkeuksissa liitäviä viisaita lintuja,
jotka kunnioittavat niitä jotka niistä huolehtivat,
joista ne kasvoivat,
joista ne hyötyvät,
miksemme me samoin suorittaisi tehtäväämme?

Sanan οἰωνοῦς muodon perusteella ei voi olla varma, tarkoittaako Sofokles useaa vai jotakin tiettyä (omanlaista konnotaatiotaan kantavaa) lintulajia.³¹ Kyseessä on joka tapauksessa

³⁰ Kamerbeek 1974, 23.

³¹ Kamerbeek 1974, 142.

isokokoinen lintu, mahdollisesti haaskalintu, ei esimerkiksi satakieli.³² Suuri osa kommentaattoreista on sitä mieltä, että kyse on haikarasta, joka myyttisessä perinteessä huolehtii lajina vanhemmistaan pitkään.³³ Linnut viittaavat Aigisthoksen ja Klytaimnestran lasten velvollisuuksista vanhempiaan kohtaan. Toisaalta sana ὄνησις lapsen ja vanhemman välillä viittaa usein nimenomaan siihen, että vanhempi hyötyy lapsestaan³⁴ (ks. esim. Philem. fr. 156; Aristoph. *Th.* 468–469). Tässä säkeet 1060–1061 viittaisivat siis ensin vanhemmastaan hyötyvään lapseen, sitten lapsestaan hyötyvään vanhempaan. Kyseessä ei ole ainoastaan lapsen vanhempansa kohtaan kokema velvollisuus, vaan lapsen ja vanhemman välinen molemminpuolinen vastuu.

Juuri ennen kuoron puheenvuoroa Elektra on käynyt Khrysothemiksen kanssa keskustelun, jossa he ovat kiistelleet Agamemnonin kuoleman kostamisesta. Kuoro tuntuu vertaavan Khrysothemistä siskoonsa ja moittivan tätä, sillä Khrysothemis ei tahdo ottaa osaa kostosuunnitelmaan.³⁵ Päätöstä voi pitää epäkunnioittavana isää kohtaan: lapsen tulisi puolustaa vanhemman ja suvun kunniaa. Toisaalta hieman aikaisemmin kuoro on ollut Khrysothemiksen puolella ja kehunut tämän kaukokatseisuutta (*Soph. El.* 1015–1016). Kuoron kommentin voikin ymmärtää myös niin, ettei se ole suunnattu ainoastaan Khrysothemikselle, vaan kaikille vanhempiaan laiminlyöville lapsille – ja lapsiaan laiminlyöville vanhemmille.³⁶

Linnut ovat *Elektrassa* pääosin surun symboli, mutta ne liitetään myös velvollisuuksiin ja ihmisen itse itselleen aiheuttamaan tuskaan. Satakielen avulla voidaan tarkastella Elektran suhteita eri perheenjäseniinsä. Lisäksi lintujen avulla viitataan ajan kulumiseen.

2.3 Koirat ja sudet

Koiraeläimiä mainitaan *Elektrassa* kahdenlaisia: sekä koiria että susia. Molemmat esiintyvät yhteydessä myytteihin, joko jumaluuteen tai henkiolentoihin. Koirat olivat antiikin Kreikassa tärkeitä eläimiä eritoten paimenille, metsästysapuna ja Asklepioksen³⁷ yhteydessä jopa terveyden edistäjinä. Vaikka koirat olivat paljon läsnä teksteissä, niitä ei mielletty lemmikeiksi vaan työvälineiksi. Toisaalta koirat tarjosivat suojaa ja jopa toveruutta ihmisilleen. Ihmisen ja

³² *LSJ*, s. v. οἰωνός.

³³ Ks. esim. Jebb 1962, 145.

³⁴ Kells 1973, 180.

³⁵ Jebb 1962, 144.

³⁶ Kells 1973, 180–181.

³⁷ Asklepios oli lääketieteen ja parantamisen jumala. Koiria saatettiin pitää Asklepioksen kultteissa, ja niistä uneksimista tai niiden nuolaisemaksi tulemistä pidettiin etuna paranemiselle (Lonsdale 1979, 150).

koiran välinen suhde oli vastavuoroinen.³⁸ Sudet yhdistettiin antiikin Kreikassa erakkouteen, yksinäisyyteen ja villiyteen. Toisaalta sudet olivat myös yhteistyön ja yhteisöllisyyden ilmentymä.³⁹

Susi mainitaan *Elektrassa* neljä kertaa, aina Apollonin epiteettinä. Apollon tunnetaan kreikkalaisessa mytologiassa erityisesti ennustuksen ja lyriikan jumalana. Apollonin jumalallinen toimiala on kuitenkin laaja, minkä voi huomata *Elektrassa* esiintyvien Apollonin epiteettien runsaasta määrästä.⁴⁰ Ensimmäinen maininta löytyy heti näytelmän alusta:

Soph. *El.* 6–7
 αὔτη δ', Ὀρέστα, τοῦ λυκοκτόνου θεοῦ
 ἀγορὰ Λύκειος·

Siellä, Orestes, on sudentappajajumalan
 Lykeioksen agora.

Vahtikari (2018, 315) on suomentanut attribuuttiin λυκοκτόνος sanaparilla ”susia surmaava”. Epiteetti viittaa todennäköisesti Apollonin maineeseen karjan suojelijana.⁴¹ Lisäksi Apolloniin viitataan säkeissä 655 ja 1379: ”ὦ Λύκει' Ἀπολλον”, susien Apollon. Määreen Λύκειος voi tulkita liittyvän Lyykiaan paikallisesti, mutta koska Sofokles viittaa aiemmin Apolloniin susien surmaajana, on otollista tulkita Λύκειος susiin liittyväksi. Näin on tehnyt *Elektra*-suomennoksessaan Vahtikari.⁴² Apollon tunnetaan myös valon ja auringon jumalana.⁴³ Epiteetin tarkoituksena on kertoa jumalan toimialasta ja lähentää tätä yleisöön liitoksella maalliseen luontoon.

Kesyt koirat esiintyvät tekstissä kaksi kertaa, ensin verbimuodossa ja sitten varsinaisena subjektina. Säkeestä 254 alkaa Elektran monologi, jossa ilmenee Klytaimnestran taipumus syyttää Elektraa perheensä kohtalosta. Rivillä 299 Sofokles käyttää sanaa ὑλακτεῖ, jonka Vahtikari on suomentanut sanoin ”ulvoo ja räksyttää”. Verbi ὑλακτέω tarkoittaakin koiran haukkumista, ulvontaa, murinaa⁴⁴ tai erityisesti vihaisia eläimen äännähdyksiä.⁴⁵ Sanavalinta

³⁸ Lonsdale 1979, 149–150.

³⁹ Buxton 2013, 36–37.

⁴⁰ Ks. esim. Vahtikari 2014, 316, alaviite 4; 318, alaviite 8; 344, alaviite 33.

⁴¹ Vahtikari 2014, 344, alaviite 34.

⁴² Vahtikari 2014, 344, alaviite 33.

⁴³ Eräs Apollonin epiteeteistä on Φοῖβος, joka merkitsee kirkasta tai loistavaa.

⁴⁴ *LSJ*, s. v. ὑλακτέω.

⁴⁵ *Bailly*, s. v. ὑλακτέω.

painottaa nyt Klytaimnestran elämellisyttä. Kreikankielisissä teksteissä metaforinen ulvominen ei ole tyypillistä,⁴⁶ minkä takia sen käyttö onkin erityisen painokasta.

Näytelmän loppupuolella kuoro viittaa koiraan riveillä 1386–1388:

βεβᾶσιν ἄρτι δωμάτων ὑπόστεγοι
μετάδρομοι κακῶν πανουργημάτων
ἄφυκτοι κύνες.

Juuri astuivat sisään
pahojen tekojen kostajat,
jahtikoirat, joilta ei voi paeta.

Koirilla viitataan Elektraan ja Oresteeseen, jotka ovat matkalla tappamaan äitiään. Sofokles tarkoittaa koiralla todennäköisesti nimenomaan metsästys- tai ajokoiraa, ja koiran maininta tekstissä korostaa sisarusten petomaisuutta ja villiyyttä. Toisaalta ajokoira toimii usein ensisijaisesti ihmisen metsästysvälineenä eikä itsenäisenä tekijänä, kuten aiemmin useasti mainittu susi. Englannin kieleen säkeen 1388 κύνες käännetään usein sanalla ”hounds”,⁴⁷ jolla on eri konnotaatiot kuin sanalla ”dog”. Koira ei ole ensisijaisesti söpö ja kesy ihmisen paras ystävä, vaan väline tai ase. Koira satuttaa, tuhoaa, tappaa tai rankaisee.

Näytelmässä puhutaan myös erinyksistä eli raivottaret (esim. Soph. *El.* 1080). Raivottaria ovat kreikkalaisessa mytologiassa erityisesti verikostoon liittyviä henkiolentoja, joiden uskottiin piinaavan lupaustenrikkooja. Raivottaria kuvaillaan usein lintumaisiksi tai koiramaisiksi, ja koira toimii tässäkin niiden ilmentymänä.⁴⁸ Eläimet toimivat näin symbolina ihmisten koston ja vihan tunteille, ja ne etäännyttävät ihmistä teoistaan ja vapauttavat vastuusta.⁴⁹

Tässä puheenvuorossa huomionarvoista on se, että kuoron jäsenet (mahdollisesti nuoret tytöt)⁵⁰ keskustelevat toistensa kanssa – eivät esimerkiksi Elektran tai muiden nimettyjen henkilöahmojen. Tämä etäännyttää eritoten yleisöä tapahtumasta, sillä kuoron oli mahdollista puhutella myös näytelmän katsojia. On mahdollista, että äidinmurhan toteutuminen on tekona niin järkyttävä, että Sofokles halusi etäännyttää yleisön tapahtumasta.

Sudet ja koira-eläimet esiintyvät *Elektra*-näytelmässä siis merkittävässä symbolisessa roolissa. Sudet toimivat Apollon-jumalan epiteettinä ja valottavat Apollonin villieläimiin liittyvää

⁴⁶ Kamerbeek 1974, 54.

⁴⁷ Jebb 1962, 185; Lloyd-Jones 2001, 303.

⁴⁸ Dain & Mazon 1965, 188.

⁴⁹ Thumiger 2014, 88.

⁵⁰ Dain & Mazon 1965, 188.

toimintaa, koirat puolestaan symboloivat ihmisten vihaa ja petomaisuutta. Lisäksi eläinten liittäminen yliluonnolliseen näkyyn selkeästi koiraeläinten yhteydessä.

2.4 Karja

Karjatalous oli antiikin Kreikassa tärkeää. Suurikokoisen karjan ylläpito vaati paljon resursseja, mutta suuri osa kansasta kykeni ylläpitämään pienkarjaa, kuten esimerkiksi kanoja, lampaita tai sikoja.⁵¹ Karjaeläimet ovat tärkeä varallisuuden indikaattori. Lisäksi karjaeläimet olivat merkittävä osa uskonnonharjoitusta, sillä hedelmien lisäksi eläinten luut ja rasva olivat tärkeimpiä jumalille osoitettuja uhrilahjoja. *Elektrassa* karjaeläimiä esiintyy kahdessa kohdassa, joista toinen on uhraukseen liittyvä maininta.

Ensimmäinen viittaus esiintyy rivillä 181, Elektran ja kuoron välisessä vuoropuhelussa. Kuoron naiset ovat tulleet lohduttamaan Elektraa, joka on laulanut surulaulua veljensä puolesta.

Soph. *El.* 180–183
 οὐτε γὰρ ὁ τὰν Κρῖσαν
 βούνομον ἔχων ἀκτὰν
 παῖς Ἀγαμεμνονίδας ἀπερίτροπος
 οὔθ' ὁ παρὰ τὸν Ἀχέροντα θεὸς ἀνάσσει.

Sillä ei Krisan kaukaisilla
 karjavilla rinteillä elävä
 Agamemnonin poika ole välinpitämätön
 eikä liioin Akheronin varrella hallitseva valtiaskaan.

Kuoro kertoo Elektralle, että Orestes ei ole unohtanut sisartaan. Karjava maa ilmaisee Oresteen uuden asuinpaikan varakkuutta ja täten vakautta: alleviivaamalla alueen varakkuutta kuoro lohduttaa Elektraa sillä, että tämän veli ei ole vaarassa. Akheron on myyttinen Haadeksen hallitseman Manalan läpi virtaava joki. Kuoron repliikki lohduttaa Elektraa myös Manalassa sijaitsevan Agamemnonin kohtalosta: isä kykenee seuraamaan tyttärensä elämää kuolemastaan huolimatta, eivätkä Elektran teot Agamemnonin kuoleman kostamisen eteen ole turhia.

Lisäksi esiintyy lampaiden teurastamiseen viittaava verbi säkeillä 280–281:

τάτη χορὸς ἴστησι καὶ μηλοσφαγεῖ
 θεοῖσιν ἔμμην' ἱερὰ τοῖς σωτηρίοις.

kuukausittain hän tanssii ja uhraa lampaita
 häntä siunanneille jumalille.

---

⁵¹ Lonsdale 1979, 147.

Elektra puhuu äidistään, joka ei pelkää Agamemnonin murhaa kostavia raivottaria, vaan suorastaan juhlii tekoaan uhraamalla kuukausittain jumalille. Lampaan uhraamista tarkoittavan verbin *μηλοσφαγέω* merkitys korostuu, sillä näytelmän toinen maininta uhrauksesta liittyy hedelmien uhraukseen (Soph. *El.* 634–635). Eläimen uhraaminen kuukausittain on osoitus Klytaimnestran varakkuudesta. Elektra viittaa näytelmässä aiemmin äitinsä häpeämättömyyteen Agamemnonin murhan jälkeen (Soph. *El.* 203–204): ὦ νόξ, ὦ δείπνων ἀρρήτων ἔκπαυλ’ ἄχθη·, ”Tuo (murha)yön pitojen sanomattoman kauhea taakka”. Tilanne toimii peilinä kohtaukselle, jossa Klytaimnestra kutsuu Elektraa ’häpeämättömäksi olenoksi’.⁵² Elektraa ja Klytaimnestraa yhdistävä tekijä on molempien eläimellisyys.

Karjaa käytetään näytelmässä siis sosiaalisen aseman ja varakkuuden merkitsijänä. Karja esiintyy pääosin uhraamisen yhteydessä, ei esimerkiksi maatalouden. Karjaeläinten vähäisyys kielii siitä, että näytelmässä käsitellään rikkaan yläluokan tapahtumia; yläluokan ei tarvinnut hoitaa läheisesti omaa karjaansa, vaan he saattoivat palkata palvelusväkeä tekemään raskaat työt.

2.5 Muut eläimet

Muihin eläimiin lukeutuvat näytelmässä esiintyvät maininnat hyönteisestä, villeistä eläimistä sekä epäinhimillisestä olennoista. Villieläimet ovat antiikin Kreikan teksteissä keskeisessä roolissa erityisesti metsästyksen kohteina ja uhrieläiminä. *Elektrassa* villejä eläimiä esiintyy kahdessa kohdassa: Agamemnonin metsästyskohtauksessa sekä uhriseremonian yhteydessä.

Soph. *El.* 4–5

τὸ γὰρ παλαιὸν Ἄργος οὐπόθεις τόδε,
τῆς οἰστροπλῆγος ἄλσος Ἰνάχου κόρης·

Siellä on se vanha Argos jota niin kaipaat,
Inakhoksen paarmanpureman tyttären pyhä paikka;

Inakhos oli Argoksen ensimmäinen kuningas; Inakhoksen tytär viittaa Argoksessa toimineeseen papitar Ioon, joka miellytti eritoten ylijumala Zeusta. Välttääkseen vaimonsa Heran epäluuloja Zeus muutti Ion lehmäksi. Paarman käyttö attribuuttina liittää tässä Argoksen myyttiseen traditioon. Toisaalta paarman läsnäolo voi herättää yleisössä mielikuvia ärtyneisyydestä; kiusankappaleena tunnettuun Sokrateehen viitattiin paarmana, joka piinasi Ateenan kansaa kysymyksillään (ks. esim. Plat. *Ap.* 30e).

---

⁵² Vrt. luku 2.5 Muut eläimet.

Metsästys oli antiikissa merkittävä ajanviete etenkin yläluokalle. Myös *Elektrasta* löytyy metsästyskohtauksen kuvaus. Toisessa päänäytöksessä Elektra ja Klytaimnestra keskustelevat edesmenneestä kuningas Agamemnonista ja tilanteista, jotka johtivat Ifigeneian uhraukseen:

566–572

πατήρ ποθ' οὐμός, ὡς ἐγὼ κλύω, θεᾶς
παίζων κατ' ἄλσος ἐξεκίνησεν ποδοῖν
στικτὸν κεράστην ἔλαφον, οὗ κατὰ σφαγὰς
ἐκκομπάσας ἔπος τι τυγχάνει βάλων.
κάκ τοῦδε μηνίσασα Λητώα κόρη
κατεῖχ' Ἀχαιοῦς, ὡς πατήρ ἀντίσταθμον
τοῦ θηρὸς ἐκθύσειε τὴν αὐτοῦ κόρην.

Minun isäni, kuten minä kuulin, kerran jumalattaren
pyhäkössä vaaniskellessaan havahdutti töminällään liikkeelle
täplikkään sarvipäisen peuran, jonka teurastuksella
rehennelläkseen hän sattui lausumaan jonkin sanasen.
Tästä sydämistyneenä Leton tytär
pidätti akhaijalaisia, kunnes isä hyvittäen tekonsa
villieläintä kohtaan uhraisi oman tyttärensä.

Agamemnonin tuli tappa tyttärensä korvaukseksi surmaamastaan peurasta. Käytetyssä παίζω-verbissä on usein konnotaatioita metsästykseseen, vaikkei se sitä varsinaisesti tarkoitaakaan.⁵³ Leton tytär on metsästyksen jumalatar Artemis.⁵⁴ Peura näyttäytyy kohtauksessa jumalattaren omaisuutena, mutta samaan aikaan ihmisen verrokkina. Peura on jumalattarelle yhtä tärkeä kuin tytär isälle; toisaalta tytär esiintyy isän omaisuutena samoin kuin peura jumalattaren. Dialogi on koko näytelmän juonen kannalta erittäin merkityksellinen: Elektran kertomus taustoittaa ja perustelee koston, jota Elektra juonii äitiään kohtaan.

Myöhemmin samassa kohtauksessa esiintyy sana θρέμμα:

622–623

ὦ θρέμμ' ἀναιδέες, ἦ σ' ἐγὼ καὶ τᾶμ' ἔπη
καὶ τᾶργα τὰμὰ πόλλ' ἄγαν λέγειν ποεῖ.

Häpeämätön olento! Totisesti, minä ja minun sanani
ja tekoni antavat sinulle liikaa syytä puheeseen.

Kyseessä on Klytaimnestran tyttärelleen kohdistama kommentti. Sanalla θρέμμα viitataan tyypillisesti eläimiin, ja se on eräs yleisimmistä eläimiin viittaavista sanoista kreikankielisessä

⁵³ Kamerbeek 1974, 84; *LSJ* s. v. παίζω.

⁵⁴ Artemiin kaksoisveli Apollon esiintyy näytelmässä myös useaan otteeseen. Ks. luku 2.3 Koira-eläimet.

tragediassa.⁵⁵ Sanaa käytetään joskus viittaamaan orjiin,⁵⁶ eli lausahduksen sävy omaa tytärtä kohtaan on selvästi pejoratiivinen, vähättelevä. Lloyd-Jones on käyttänyt käännöksessään sanaa ”creature”⁵⁷, Kells sanaa ”brat”.⁵⁸ Suomeksi vastaavia sanoja olisivat ’elukka’ tai ’otus’. Klassisen ajan tragediakirjoilijoista Sofokles on ainoa, joka käyttää sanaa θρέμμα viitatessaan ihmisiin tai ihmislapsiin (ks. Soph. *O.T.* 1142–1143; *Ph.* 242–243). Kummassakaan tapauksessa sanan sävy ei ole vähättelevä, vaan se on neutraali tapa viitata nuoreen ihmiseen. θρέμμα on johdettu verbistä τρέφω.⁵⁹ Verbi tarkoittaa kasvattamista, hoivaamista ja elättämistä, viimeistä erityisesti orjista tai eläimistä puhuttaessa.⁶⁰ Siitä johdetussa substantiivissa onkin vahvoja konnotaatioita kyvyttömyyteen ja siihen, ettei sanan kohteella ole täyttä toimijuutta.

Koska sanaa θρέμμα voidaan käyttää myös neutraalissa sävyssä, korostuu adjektiivin ἀναιδής merkitys. Sanapari θρέμμ’ ἀναιδές esiintyykin myös komediassa *Lysistrate*, jossa se attribuoidaan Euripideelle (Aristoph. *Lys.* 368–369). Lausahdus on osa miespuolisen kuoronjohtajan repliikkiä, jossa hän parjaa väkivallalla uhkailevaa naista. Lausuman tarkoitus on heikentää ihmisen (*Elektran* tapauksessa Elektran) inhimillisyyttä ja painottaa tämän eläimellisyyttä ja harkitsemattomuutta. Lisäksi ’häpeämätön’ on erityisen voimakas moite kuningasperheen tyttärelle, jonka sosiaalinen asema edellyttää vahvasti velvoitteiden noudattamista ja esimerkin näyttämistä alamaisilleen.

Villieläimiä käytetään *Elektrassa* siis ihmisen sosiaalisen aseman ilmaisemiseen. Lisäksi villejä eläimiä käytetään yhdistämään näytelmässä tärkeitä sijainteja myyttiseen perinteeseen, mikä lähentää niitä yleisöön.

---

⁵⁵ Thumiger 2014, 85.

⁵⁶ *LSJ* s. v. θρέμμα.

⁵⁷ Lloyd-Jones 2001, 221.

⁵⁸ Kells 1973, 132.

⁵⁹ *Bailly* s. v. θρέμμα.

⁶⁰ *LSJ* s. v. τρέφω, erit. II2.

3 Lopuksi

Tutkielman tavoitteena oli selvittää, millaista roolia eläimet esittävät Sofokleen *Elektra*-näytelmässä. Eläimiä käytetään valtaosin symboleina ihmisen kokemille vahvoille tunteille, sosiaaliselle asemalle ja yhteydessä erilaisiin myytteihin. Toisaalta eläinten avulla kuvataan myös erityisesti Elektran perhesuhteita.

Ihmisen sosiaalista asemaa kuvataan näytelmässä erityisesti hevosten ja karjaeläinten kautta. Kisaeläiminä esitettyjen hevosten avulla tuodaan esiin ihmisyksilöiden sekä kansojen positiivisia piirteitä, kuten vahvuutta, vireyttä ja luotettavuutta.⁶¹ Karjan läsnäolo symboloi erityisesti asuinalueiden vaurautta ja turvallisuutta. Toisaalta karjaa ja muita villieläimiä esitetään lähinnä uhraus- tai metsästyskonteksteissa, mikä heijastaa näytelmän päähenkilöiden korkeaa yhteiskunnallista asemaa.⁶²

Perhesuhteita kuvataan *Elektrassa* monen eri eläinlajin avulla. Lintujen avulla kuvataan erityisesti vanhemman ja lapsen välistä velvollisuutta. Lisäksi lintujen avulla voidaan tarkastella Elektran suhteita sekä veljeensä että vanhempinsa.⁶³ Näytelmässä esiintyy myös 'otusta' tarkoittava sana, jolla Klytaimnestra viittaa alentavasti tyttärensä Elektraan.⁶⁴ Eläimiä käytetään näin vähättelyyn ja negatiivisten mielipiteiden ilmaisuun. *Elektrassa* eläimet symboloivat siis sekä ihmisen kunniallisuutta että alhaisuutta.

Lisäksi eläimet kuvaavat näytelmässä ihmisten vahvoja tunteita. Esimerkiksi vihaa ja kostonhimoa esitetään erityisesti koirien kautta. Eläimet, eritoten koiraeläimet, liitetään vahvasti petomaisuuteen ja uhkaavuuteen sekä negatiivisiin tunteisiin.⁶⁵ Nykyajan käsitys lemmikkikoirista ei vastaa näytelmässä esitettyä koirien kuvausta, mikä on tavallista antiikin Kreikan teksteille. Linnuista erityisesti satakieltä käytetään puolestaan vahvan surun ja ikävöinnin symbolina.⁶⁶

Näytelmässä eläimillä ei ole juurikaan omaa toimijuutta, vaan ne toimivat pääosin kuvaajina ja ihmisen työkaluna. Esimerkiksi hevoset ovat Oresteen kuoleman toimeenpanijoita, mutta vain ihmisen ohjauksen seurauksena. Eläinten rooli symbolina ja ihmistä vähempiarvoisena on

---

⁶¹ Ks. s. 10.

⁶² Ks. s. 19, 21.

⁶³ Ks. s. 13.

⁶⁴ Ks. s. 22.

⁶⁵ Ks. s. 18.

⁶⁶ Ks. s. 14.

tyypillistä Kreikan klassisen ajan tragedialle. Toisaalta *Elektrassa* painottuu eläimiin liitettyjen myyttien merkitys, ja esimerkiksi erilaiset jumalat esiintyvät tekstissä eläinten muodossa.⁶⁷ Lisäksi eläimiin liitettyt myytit yhdistävät näytelmän tapahtumapaikkoja yleisön tuntemaan myyttiseen perinteeseen ja täten lähentävät yleisöä näytelmään.

Tulevaisuudessa kiinnostava tutkimuksen kohde voisi olla eläinten (erityisesti pienkarjan tai hevosten) sosiaalinen rooli ystävinä tai perheenjäseninä antiikin Kreikan teksteissä. Lisäksi hedelmällistä voisi olla jo eläinanalyysissä relevantiksi noussut *Elektran* yksittäisten henkilöiden roolien sekä näytelmässä kuvattujen perhesuhteiden tarkempi analyysi.

---

⁶⁷ Ks. s. 17.

Lähteet

Alkuperäislähteet:

Sophoclis fabulae, edidit H. Lloyd Jones et N.G. Wilson, Oxford: Clarendon Press, 1990.

Tutkimuskirjallisuus:

Bailly

M. A. Bailly, G. Gréco, A. Charbonnet, M. de Wilde & B. Maréchal, *Le Bailly 2020 – Hugo Chávez: dictionnaire grec-français*, 4. painos 2023.

Beare 1927

W. Beare, ”Sophocles, Electra, 11. 17–19”, *CR* 41(3), 111–112.

Buxton 2013

R. Buxton, ”Wolves and Werewolves in Greek Thought” teoksessa *Myths and Tragedies in their Ancient Greek Contexts*, toim. R. Buxton. Oxford: Oxford University Press, 33–52.

Chandler 1934

A. R. Chandler, ”The Nightingale in Greek and Latin Poetry”, *CJ* 30(2), 78–84.

Dain & Mazon 1965

A. Dain & P. Mazon, *Tragédies de Sophocle. Tome 2, Ajax; Oedipe Roi; Électre*, Paris: Les Belles Lettres, jälkipainos 1965.

Griffith 2006a

M. Griffith, ”Horsepower and Donkeywork: Equids and the Ancient Greek Imagination”, *CPh* 101(3), 185–246.

Griffith 2006b

M. Griffith, ”Horsepower and Donkeywork: Equids and the Ancient Greek Imagination. Part Two”, *CPh* 101(4), 307–358.

- Jebb 1962 R. C. Jebb, *Sophocles: The Plays and Fragments. Part VI. The Electra*, Amsterdam: Hakkert (jälkipainos 1962, alkup. 1894).
- Kamerbeek 1974 J. C. Kamerbeek, *The plays of Sophocles: commentaries. 5, The Electra*, Leiden: Brill.
- Kells 1973 J. H. Kells, *Electra*, London: Cambridge University Press.
- Korhonen & Ruonakoski 2017 T. Korhonen & E. Ruonakoski, *Human and Animal in Ancient Greece: Empathy and Encounter in Classical Literature*, London: I. B. Tauris & Company, Limited.
- Lefkowitz 2012 M. Lefkowitz, *The Lives of Greek Poets*, London: Bristol Classical Press (2. painos 2012, alkup. 1981).
- Lloyd-Jones 2001 H. Lloyd-Jones, *Sophocles. 1, Ajax, Electra, Oedipus Tyrannus*, Cambridge, MA: Harvard University Press (jälkipainos 2001, alkup. 1994).
- Lonsdale 1979 S. H. Lonsdale, "Attitudes towards Animals in Ancient Greece", *Greece & Rome* 26(2), 146–159.
- LSJ H. G. Liddell & R. Scott, *Liddell and Scott's Greek-English Lexicon*, Oxford: Clarendon Press, 1940.
- Runsio 2025 A. Runsio, "Ehdotus uudeksi kielitieteen alaksi: Kriittinen eläinlingvistikka", *niin & näin* 4, 49–62.
- Thumiger 2014 C. Thumiger, "Animals in Tragedy" teoksessa *The Oxford Handbook of Animals in Classical Thought and Life*, toim. G. L. Campbell, Oxford: Oxford University Press, 84–98.

Vahtikari 2018

V. Vahtikari, ”Elektra” teoksessa *Sofokles: Traakhiin neidot, Aias, Filoktetes, Elektra*, toim. T. Korhonen, Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Teos, 313–397.